

УДК 336.742:336.717

Діба М.І., Василенко В.В.

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ФУНКЦІЇ БАНКІВСЬКИХ МЕТАЛІВ

У статті розглянуто та проаналізовано класифікацію банківських металів у вітчизняній банківській системі, а також визначено їх функції на сучасному етапі розвитку грошових відносин.

Ключові слова: банківські метали, дорогоцінні метали, операції з банківськими металами, класифікація, функції.

Постановка проблеми. Ринок банківських металів України характеризується ефективним організаційним й інфраструктурним оформленням, сформованістю прозорості та ефективної системи обігу, накопиченням і використанням в економіці як банківських, так і дорогоцінних металів, хоча донині на ринку немає так званої «центральної інфраструктури» у вигляді біржі або суб'єкта іншої організаційної форми, що одноосібно та прозоро виконувала б функції ціноутворення й регулювання. Однак факт того, що суб'єкти країни, в якій не виробляють дорогоцінні метали в кількості, достатній для задоволення внутрішнього інвестиційного та промислового попиту, останнім часом мають можливість укласти переважну більшість угод купівлі-продажу за цінами, нижчими від світових, беззаперечно свідчить про ефективність існуючих ринкових механізмів. Це досягнення було унаочнено в період рекордних цін на банківські метали на піку світової фінансової кризи, що разом з можливостями проведення змістовного спектру традиційних активних і пасивних банківських операцій, виявило функціональну завершеність вітчизняного ринку таких активів. Для функціонування внутрішнього ринку банківських металів необхідним постає здійснення класифікації його активів і визначення їх функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У фахових розвідках, що досліджують операції з банківськими металами, а зокрема, в працях Е. Бахтарі, Ю. Блащука, М. Діби, В. Михальського, Н. Савчук, Л. Чиж та ін. проводиться аналіз окремих питань обігу та сутності таких активів. Однак і на сьогодні певний інтерес становлять проблеми відпрацювання класифікації таких активів та визначення їх функцій у світовому господарстві та його суверенних складових.

Мета статті – відпрацювання класифікації банківських і дорогоцінних металів з врахуванням сучасної інформації за видами і формами обігу, а також визначення поточних функцій таких активів у фінансовій системі.

Викладення основного матеріалу. Відповідно до характеристик форм існування банківських металів як окремого виду фінансових активів та їх класифікації (рисунок) в обігу на внутрішньому ринку України запроваджено три форми: зливки, монети і порошки.

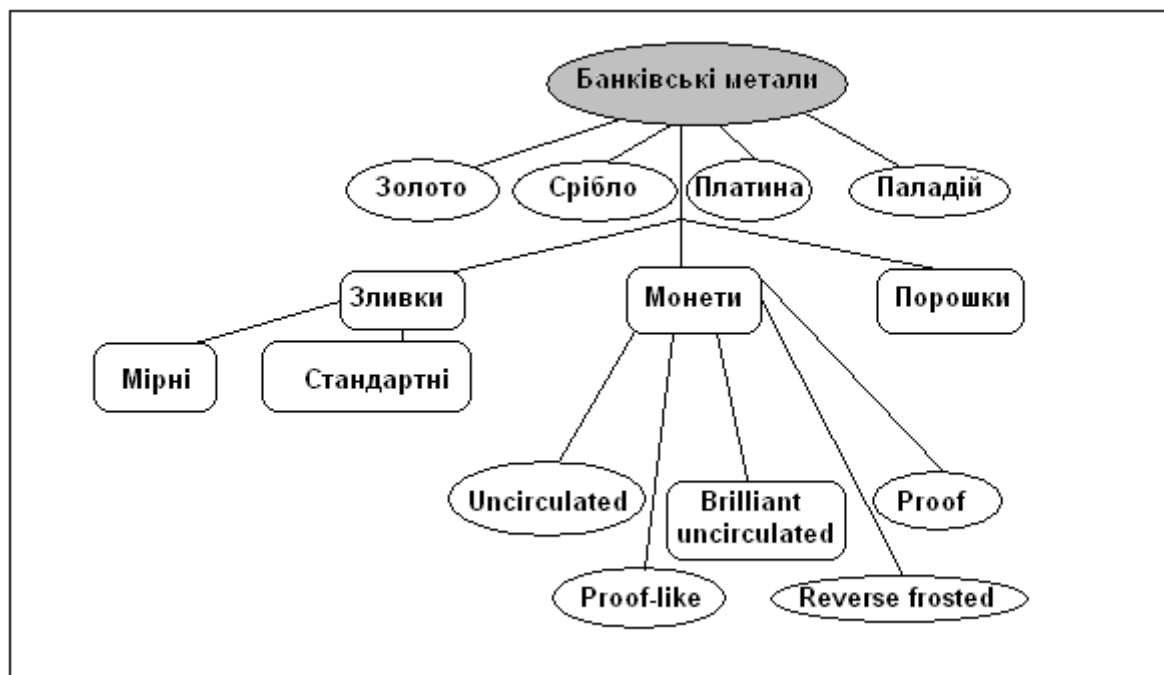

Рис. 1. Класифікація банківських металів

Джерело: побудовано авторами на основі [2].

Зливки банківських металів поділяються на мірні, обіг яких здійснюється переважно на інвестиційному ринку, й стандартні, що в основному використовуються для міжбанківських і міжнародних операцій. Такі види злиwkів відрізняють за вагою й пробой вмісту дорогоцінного металу. Так, Положення про здійснення уповноваженими банками операцій з банківськими металами [10] містить такі характеристики злиwkів:

1. Стандартні зливки – це зливки банківських металів, що відповідають стандартам якості, прийнятим Лондонською асоціацією ринку дорогоцінних металів і учасниками Лондонського ринку платини і паладію, або технічним умовам ГОСТ 28058-89, ГОСТ 28595-90, ГОСТ 12341-81, ГОСТ 12340-81, прийнятим Міждержавною радою зі стандартизації, метрології та сертифікації.

Міжнародні стандарти якості, прийняті Лондонською асоціацією ринку дорогоцінних металів (LBMA), що позначені в документах асоціації як стандарт «London good delivery», містять такі вимоги [5]:

Для злиwkів золота: маса чистого золота у злиwку – від 350 до 450 тройських унцій (від 10886 до 13754 г); вага кожного злиwка має бути виражена у тройських унціях і бути кратною 0,025 унції; чистота металу – щонайменше 995 часток хімічно чистого золота на 1000 часток лігатурної маси; обов'язкові відмітки на злиwку: серійний номер; проба; клеймо виробника; рік виготовлення злиwку (вимога діє з 1988 р).

Злиwок не повинен мати шпарин, заглиблень й інших вад, має бути зручним для перенесення та складування.

Для злиwkів срібла: вага злиwка – від 500 до 1250 тройських унцій (від 15552 до 38879 г); вага кожного злиwка має бути виражена в тройських унціях і бути кратною 0,10 унції; чистота металу – щонайменше 999 часток хімічно

чистого срібла на 1000 часток лігатурної маси; обов'язкові відмітки на зливку: серійний номер; проба; клеймо виробника; вага в трійських унціях або кілограмах (вага зливка у кілограмах має бути переведена у трійські унції і відповідати вищезазначеним вимогам).

Для злиwkів платини і паладію [6]: вага зливка – від 32,150 до 192,904 трійських унцій (від 1000 до 6000 г); чистота металу – щонайменше 999,5 часток хімічно чистого дорогоцінного металу на 1000 часток лігатурної маси; обов'язкові відмітки на зливку: серійний номер; проба; літери РТ або PLATINUM, PD або PALADIUM; клеймо виробника; вага в трійських унціях або грамах.

2. Мірні зливки – це зливки банківських металів масою 1 кг і менше, проба яких становить не менше 999,9 для золота, 999 – для срібла, 999,5 – для платини і паладію. Мірні зливки нині постають основним інструментом операцій з банківськими металами на міжбанківському валютному ринку України, оскільки стандартні зразки використовуються найчастіше центральними банками різних країн з метою зберігання національних резервів у власних сховищах.

НБУ в згаданому Положенні законодавчо затвердив критерії віднесення афінажних підприємств до визнаних виробників, якими є постачальники на Лондонський ринок дорогоцінних металів, що внесені до спеціального списку виробників, зареєстрованих Лондонською асоціацією ринку дорогоцінних металів (LBMA) [5], або до списку афінажних компаній – учасників Лондонського ринку платини і паладію (LPPM) [6].

Номінали мірних злиwkів можуть дещо відрізнятися залежно від конкретного уповноваженого виробника і традиційних особливостей ринку, на якому такі зливки перебувають в обігу. Всесвітньо визнаний виробник злиwkів банківських металів – компанія Umicore AG [7], традиційно постачає мірні зливки банківського золота таких номіналів, г: 1, 2,5, 5, 10, 20, 31,1, 50, 100, 250, 500, 1000; банківського срібла, г: 10, 20, 31,1, 50, 100, 250, 500, 1000, 5000; банківської платини, г: 10, 20, 31,1, 50, 100, 250, 500, 1000; банківського паладію, г: 10, 20, 31,1, 50, 100, 250, 500.

Із врахуванням практичної інформації структура обігу злиwkів банківського золота як основного виду банківського металу на інвестиційному ринку України станом на початок 2010 р. виявляє питому вагу операцій зі зливками банківського золота в загальному обсязі проведених операцій (таблиця).

Таблиця 1
Вагова структура операцій зі зливками банківського золота в Україні

№ п/п	Ваговий номінал зливку	Питома вага в загальному обсязі, %
1.	1 г	0,5
2.	2,5 г	0,6
3.	5 г	1,0
4.	10 г	1,3
5.	20 г	1,7

6.	31,1 г (тройська унція)	1,2
7.	50 г	10
8.	100 г	44,8
9.	250 г	32
10.	500 г	3,26
11.	1000 г	3,24

Джерело: побудовано авторами.

Законодавством України, щодо операцій з банківськими металами, а саме згаданим вище Положенням про здійснення уповноваженими банками операцій з банківськими металами, встановлено чіткі вимоги до проведення ідентифікації клієнтів, які здійснюють операції на суму понад 50 тис. грн., а також певні вимоги щодо підтвердження походження гривні, що надається нерезидентами для купівлі банківських металів. Таким чином, природним є те, що учасники інвестиційного ринку банківських металів більш схильні купувати вагові номінали зливків, що не вимагають проведення ідентифікації особи, позаяк цей чинник значною мірою впливає на поточну структуру операцій зі зливками банківських металів у країні.

З іншого боку, практика операцій з банківськими металами свідчить про те, що вартість виробництва одного зливка залежно від виду вагового номіналу може коливатися від 5 до 14 дол. США, внаслідок чого відбувається непропорційне подорожчання 1 г. банківського металу в дрібних і крупних номіналах зливків. З огляду на таку особливість ціноутворення інвестори, як правило, намагаються купувати зливки більшого вагового номіналу. Станом на дату проведення аналізу, а саме на початок 2010 р., з урахуванням двох наведених факторів, найбільшим попитом у структурі вагових номіналів зливків банківського золота користувався зливков вагою 100 г. Відповідний аналіз ринкового обігу зливків інших видів банківських металів досить важко провести внаслідок його несистематичності й фрагментарності, що детально буде розглядатися нами в подальших дослідженнях.

Іншою формою існування банківських металів є порошки (золото, срібло, платина і паладій), що постачаються у вигляді порошкоподібної субстанції з вмістом хімічно чистого основного дорогоцінного металу для золота не менше 99,99 %, для срібла не менше 99,9 %, для платини і паладію не менше 99,95% лігатурної маси порошку, що упаковані в скляні ампули або пластмасові банки з маркуванням визнаного виробника. Операції з такою формою обігу банківських металів недостатньо розвинені в Україні, оскільки порошки банківських металів не відповідають характеристикам банківських металів, необхідним для обігу на інвестиційному ринку. Незначний попит на таку форму обігу банківських металів наявний з боку підприємств хімічної та ювелірної промисловості. Однак, оскільки зливки банківських металів можуть цілком задовольнити не лише потреби інвесторів, але й промислових споживачів, спеціального обсягу порошоків уповноважені банки України практично не імпортують.

До банківських металів також відносять монети, вироблені з дорогоцінних металів вітчизняними виробниками, з пробами не нижче, ніж: для золота – 995, для срібла – 999, для платини і паладію – 999,5, що не є законним засобом платежу на території України, та іноземні монети з пробами не нижче, ніж: для золота – 900, для срібла – 925, для платини і паладію – 999 [10].

Наведемо основні характеристики монет з дорогоцінних металів, що можуть прийматися до обігу як банківські та випускаються в обіг відповідно до сучасних технологічних процесів і світової емісійної практики.

«Анциркулейтед» АЦ (англ. uncirculated UC) – монети звичайної якості, традиційного високоавтоматизованого карбованого виробництва: курсові та розмінні монети (обіг здійснюється за номіналами реальних платіжних засобів), а також монети з дорогоцінних металів інвестиційного призначення, тиражі яких можуть досягати кількох мільйонів штук. На монетах цього виду немає дзеркальних поверхонь, поля, малюнки і написи мають однакову поверхневу матову структуру, рельєфи не контрастують з полями, малюнки на реверсах дуже часто є нескладними та одноплановими з мистецької точки зору.

«Бриліант-анциркулейтед» БА (англ. brilliant uncirculated BU) – монети поліпшеної якості, мають рівну блискучу поверхню поля і рельєфу, чіткі лінії малюнків, відсутні дрібні насічки, подряпини й інші пошкодження, що досягається особливостями автоматизованого виробництва й якісною підготовкою інструментів, заготовок і заходами захисту монет від механічних впливів.

«Пруф» (англ. proof) – монети найвищої якості, що мають рівну дзеркальну поверхню поля і контрастуючий з нею матований малюнок рельєфу. Чекаються полірованими штемпелями на полірованих заготовках. Однією з необхідних умов технології «пруф» є подвійний удар штемпелем по заготовці для запобігання невідтиску зображення внаслідок неповного заповнення металом монети штемпеля. Рельєф повинен бути чітким, з добре помітними дрібнішими деталями. На виробках якості «пруф» не повинно бути не лише видимим неозброєним оком подряпин, насічок, задирок, дрібних нерівностей поверхні поля, але й слідів дотиків рук, тому такі вироби, як правило, запаковані в спеціальну капсулу для запобігання пошкодження поверхні. За технологією «пруф», як правило, випускаються сувенірні монети.

«Пруф-лайк» (англ. proof-like) – подібні пруфу. Цей термін з'явився для позначення якості монет, які зовнішньо є схожими на «пруф», але монетний двір не гарантує, що під час їх виготовлення технологія «пруф» була дотримана повністю. Наприклад, вважається, що «пруфом» можуть називатися монети, виготовлені винятково з дорогоцінних металів. Монети якості «пруф-лайк», так само, як і «пруф», як правило запаковують у захисну капсулу або плівку.

«Реверс фростед» (англ. reverse frosted) – технологія карбування, освоєна монетними дворами деяких країн, за якої на поверхні монети формується шовковисто-матове поле, а рельєф, навпаки, дзеркально-блискучий.

Слід зазначити, що операції з монетами банківських металів заслуговують окремого ретельного дослідження, тому ми обмежимося лише описанням вищенаведеної класифікації.

Відповідно до Положення [10] операції з банківськими металами та їх облік здійснюються уповноваженими банками окремо за кожним видом банківських металів (золото, срібло, платина і паладій):

- золото в стандартних зливках – у кількісних одиницях маси хімічно чистого металу, золото в мірних зливках і порошках – у кількісних одиницях лігатурної маси металу;

- срібло в стандартних і мірних зливках і порошках – у кількісних одиницях лігатурної маси металу;

- платина і паладій у стандартних і мірних зливках і порошках – у кількісних одиницях лігатурної маси металу;

- золото, срібло, платина і паладій у монетах, проби яких відповідають або перевищують проби, встановлені для мірних злиwkів відповідного банківського металу, – у кількісних одиницях лігатурної маси металу; нижчих проб, ніж встановлені для мірних злиwkів відповідного банківського металу, – у кількісних одиницях маси хімічно чистого металу.

Маса банківського металу на його зливку або в документальному оформленні й обліку може бути виражена в грамах або в трійських унціях. Основна облікова вагова одиниця банківських металів, що використовується в Україні й у всьому світі – трійська унція (31,1034807 г).

На території України не допускається використання злиwkів і порошків банківських металів як засобу обігу й засобу платежу (крім сплати процентів у банківських металах). Однак НБУ листом від 5 грудня 2003 р. № 33-000/5919-9112 надав роз'яснення комерційним банкам й іншим суб'єктам господарювання та регуляторним органам з приводу визначення економічної сутності банківських металів під час проведення господарських операцій і встановив, що на підставі Декрету КМУ «Про систему валютного регулювання та валютного контролю» та Постанови Правління НБУ № 34 від 4 лютого 1998р. здійснено чітке віднесення банківських металів до валютних цінностей. Облік операцій з банківськими металами уповноваженими комерційними банками ведеться аналогічно до обліку банківських операцій з іноземною валютою.

Відтак, оскільки банківські метали є валютною цінністю, однак не належать до категорії іноземної валюти, можемо розглянути функції банківських металів як монетарних активів, що перебувають в обігу на інвестиційному ринку України.

Фактично банківські метали як аналог іноземної валюти потенційно можуть виконувати всі функції, що визначені сучасною грошовою теорією як функції грошей. Отже, розглянемо функції дорогоцінних металів, законодавчо визначених як банківські, що фактично використовуються як альтернатива іноземній валюті в проведенні інвестиційних операцій суб'єктами господарювання. Слід прийняти до уваги, що сучасні обсяги грошової й ринкової товарної маси, в сукупності з характеристиками кредитних грошей і регуляторних потреб урядів-емітентів основних резервних світових валют об'єктивно направлені на позбавлення банківських металів функцій, притаманних сучасним формам грошей. На реалізацію такого механізму було

спрямовано фахову наукову думку, зокрема, вітчизняні дослідники наголошували, що центральні банки визнали повну демонетизацію золота й фактично заморозили операції з золотом ще після краху в 1966 р. системи офіційної ціни і повернулися до них лише наприкінці 1970-х років з єдиною метою, щоб поступово позбутися від своїх золотих запасів, провести їх «деекономізацію» так, щоб викид величезної кількості дорогоцінних металів на світові ринки не завалив їх ціну [12, с. 43]. Із врахуванням політичних і фінансових подій останнього десятиліття можна стверджувати, що центральні банки та уряди економічно розвинених країн не спроможні, й можливо, і не зацікавлені повністю гарантувати економічну та політичну стабільність у глобальних і регіональних масштабах. І чим менший такий рівень стабільності в конкретній країні або регіоні, тим більшою буде схильність до монетизації золота серед суб'єктів господарювання різних країн. Із огляду на циклічність економічних процесів, ті регіони, що матимуть потребу у нагромадженні банківських металів, а також їх, у частковій, і можливо, повній монетизації можуть змінюватися незалежно від стану розвитку конкретної регіональної економіки. Таким чином, рівень демонетизації банківських металів є прямо пропорційним рівню політичної й економічної стабільності у сучасних умовах розвитку монетарних систем й довіри до них з боку громадськості. Відтак необхідність накопичення банківських металів у золотовалютних резервах стає очевидною для монетарної та політично-економічної влади країн світу.

Отже, сучасний погляд на характеристику функцій банківських металів, що здійснюється без урахування згаданих перспективних тенденцій, залучає функції міри вартості грошей, засобу обігу, нагромадження, засобу платежу і світових грошей.

Функція міри вартості грошей. Унаслідок відмови монетарних інститутів світу від золотовалютних і золотодевізних стандартів грошового обігу в сучасному світі ця функція виконується банківськими металами лише опосередковано через міжнародний ринок банківських металів, на якому операції здійснюються проти долара США. Таким чином, усі валютні системи суверенних держав і монетарних союзів для обрахунку еквівалента вартості товару в банківському металі, спочатку повинні провести конвертацію власної грошової одиниці в долари США, а потім, відповідно до ціни трійської унції банківського металу на світовому ринку, встановити еквівалентну вартість окремої товарної одиниці в банківському металі розрахунку. За свідченням досвідчених експертів, протягом всього процесу розвитку світової цивілізації, товарні ціни, виражені в золоті, слугували орієнтиром під час проведення господарських операцій незалежно від типу грошової системи. Це разом із посиленням сучасної ролі банківських металів як монетарних активів пов'язано з нестабільністю окремих національних грошових одиниць і становить постійну істотну проблему світових регуляторів грошового обігу.

Функція засобу обігу. З урахуванням сучасного стану систем електронних розрахунків включно з кредитними і депозитними картками, чеками тощо, розрахунки банківськими металами з фізичним постачанням останніх є недоцільними і важко здійсненними, відтак золото й інші банківські метали в

розрахунках не використовуються, що також закріплено в чинному законодавстві України. Не можна заперечувати, що за необхідності людство може без суттєвих проблем перейти до використання золота, срібла, платини в електронних розрахунках, з можливістю переведення зливків банківських металів в безготівкову форму і навпаки, що актуалізувало б потребу паритетності електронної грошової маси до наявних фізичних запасів банківських металів. І все ж, на нашу думку, не це є абсолютним мотивом країн-емітентів щодо створення незабезпечених банківськими металами сучасних грошових знаків. Із відмовою від використання банківських металів як засобу грошового обігу уряди найбільш потужних світових держав серед іншого, по-перше, захистили власні резерви, деноміновані в цих активах, від можливостей безумовної конвертації в паперові грошові знаки, і по-друге, отримали змогу створювати значні портфелі державного та корпоративного боргу, забезпеченого політичними, військовими, економічними та іншими чинниками, але знову ж таки з збереженням активів у банківських металах як найбільш ліквідних і безумовних резервів.

Функція нагромадження виявляється фактичною цариною банківських металів. Приватні інвестори, міжнародні фінансові фонди та організації, комерційні банки, компанії, суверенні держави прагнуть до збільшення в інвестиційних портфелях частки банківських металів. Не в останню чергу це спричинено поточною фінансово-економічною кризою й політичною нестабільністю в багатьох регіонах світу, впливу якої зазнає й інвестиційний ринок України.

Функція засобу платежу. За цією функцією банківські метали не використовуються. Частково це відбувається тому, що питома вага банківських металів по відношенню до сучасних обсягів грошових активів суб'єктів господарювання є незначною. З іншого боку, на сучасному етапі розвитку грошових систем, банківські метали є дієвим інструментом захисту від інфляції, й тому доцільність використання цього, найбільш стійкого до інфляційних і політичних ризиків монетарного активу, в розрахунках суб'єктів господарювання практично відсутня.

Функція світових грошей офіційно на сучасному етапі банківськими металами не виконується. Причини цього сутнісно тотожні наведеним характеристикам виконання банківськими металами функції засобу обігу, що виявляється на міжнародному, а не внутрішньодержавному рівні. Слід також зазначити, що для зміни такого становища останнім часом з'явилися значні об'єктивні передумови.

Висновки. Підсумовуючи, слід зазначити, що на сучасному етапі розвитку світових фінансових і товарних ринків, включення України в світовий ринок банківських металів, яке спричинило потужний розвиток внутрішнього інвестиційного ринку банківських металів та їх промислового споживання, було вчасним і цілком відповідало потребам держави, суб'єктів господарювання та приватних-інвесторів. Окремим рядком слід виділити розвиток банківської інфраструктури операцій з даним видом активів, що став наслідком упровадження сучасної законодавчої бази щодо операцій з

банківськими та дорогоцінними металами в Україні. Із посиленням упродовж останнього десятиліття ролі банківських металів як засобу нагромадження вітчизняні й міжнародні ринки банківських металів очікує подальший розвиток, який буде визначатися розширенням сучасних функцій використання цих активів, подальшим розвитком їх форм і каналів фізичного та електронного обігу.

Список використаних джерел

1. Бахтарі Е. Еволюція золота: Історія і сучасність / М. Диба, Е. Бахтарі // Вісник НБУ. К., 2008. – № 10. – С. 20–28.
2. Бахтарі Е. Банківські метали: класифікація, функції й операційний інструментарій / Е. Бахтарі, М. Диба, // Вісник НБУ. – К., 2011. – № 1. – С. 34–38.
3. Декрет Кабінету міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 р. №15-93 зі змінами [Електронний ресурс]: Верховна Рада України – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
4. Закон України „Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними” від 18.11.1997 р. № 637/97-ВР [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
5. Інформаційний Інтернет – ресурс афінажної компанії [Електронний ресурс]: Umicore AG. – Режим доступу: <http://www.metalsmanagement/umicore.com>.
6. Інформаційний Інтернет – ресурс за операціями з дорогоцінними металами [Електронний ресурс]: – Лондонська асоціація ринку дорогоцінних металів. – Режим доступу : www.lbma.org.uk.
7. Інформаційний Інтернет-ресурс за операціями з дорогоцінними металами [Електронний ресурс]: Лондонський ринок платини і паладію – Режим доступу: www.lppm.org.uk.
8. Концепція розвитку ринку золота України // Додаток до журналу «Вісник НБУ» «Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності». К., 1998. – № 9 (спецвипуск). – С. 81–84.
9. Лист Національного банку України від 05.12.2003 р. № 33-000/5919-9112 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
10. Положення про здійснення уповноваженими банками операцій з банківськими металами, затверджене постановою Правління Національного банку України від 06.08.2003 р. № 325 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. – Режим доступу: www.rada.gov.ua.
11. Положення про організацію торгівлі банківськими металами на валютному ринку України // Затверджено Постановою Правління Національного – банку України від 24 лютого 1998 року, №65 [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
12. Шаров О.М. Про значення золота тепер і після повної перемоги капіталізму / О.М. Шаров // Вісник НБУ. – К., 1996. – № 1. – С. 43–46.

Подано до редакції 24 березня 2012 року

Дыба М.И., Василенко В.В.

Классификация и функции банковских металлов

В статье рассматривается классификация банковских металлов в отечественной банковской системе, а также их функции на современном этапе развития денежных отношений.

Ключевые слова: *банковские металлы, драгоценные металлы, операции с банковскими металлами, классификация, функции.*

Dyba M.I., Vasylenko V.V.

The classification and functions of banking metals

The article observes the classification of banking (bullion) metals within the domestic banking system along with their functions at the modern stage of monetary relations development.

Key words: *banking metals, precious metals, operations with banking metals, classification, functions.*

Диба Михайло Іванович – доктор економічних наук, професор кафедри банківських інвестицій ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана».

Василенко Віталій Володимирович – аспірант кафедри банківських інвестицій ДВНЗ «КНЕУ ім. Вадима Гетьмана».